

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.14>
УДК 343.98 (477)

Володимир Твердохліб,

доктор філософії з права,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф.
М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6544-2378>,
e-mail: volodymyr.1117@ukr.net

Особливості використання висновків спеціалістів у доказуванні воєнних злочинів

Ефективне розслідування воєнних злочинів неможливе без належного використання спеціальних знань. Особливість доказування у таких кримінальних провадженнях полягає в поєднанні традиційних криміналістичних підходів із новими викликами, пов'язаними з воєнним станом, цифровізацією інформації та необхідністю оперативної фіксації наслідків збройної агресії. Саме тому метою статті визначено дослідження особливостей використання висновків спеціаліста у доказуванні воєнних злочинів, а також оцінку їх місця у системі джерел доказів.

У дослідженні встановлено, що, попри законодавче закріплення можливості складання спеціалістом довідок і висновків, така форма реалізації спеціальних знань дотепер не набула широкого розповсюдження у правозастосовній практиці. Натомість домінуючою залишається традиційна модель залучення спеціаліста як учасника слідчих (розшукових) дій, результати діяльності якого оформлюються у вигляді довідок, пояснень і технічних додатків до протоколів. Визначено, що така форма використання спеціальних знань забезпечує їх процесуальну допустимість та інтеграцію у доказову систему без порушення вимог кримінального процесуального законодавства.

Обґрунтовано, що перспективним напрямом розвитку є розширення можливостей використання результатів спеціальних досліджень у формі висновків спеціалістів у доказуванні, однак за умови чіткого нормативного регулювання порядку їх підготовки та оцінки. Підкреслено необхідність розмежування компетенції експерта і спеціаліста, недопущення підміни їх процесуальних функцій, а також удосконалення положень кримінального процесуального законодавства, зокрема у контексті застосування ч. 8 та 9 ст. 71 КПК України.

Ключові слова: збройна агресія, досудове розслідування, спеціальні знання, спеціаліст, висновок спеціаліста.

Постановка наукової проблеми. Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства України та правозастосовної практики свідчить про наявність низки дискусійних і проблемних аспектів, пов'язаних із визначенням процесуального статусу спеціаліста, меж використання його висновків у доказуванні, співвідношення таких висновків із висновками експертів, а також оцінюванням їх доказового значення судом. Недостатня нормативна визначеність і неоднорідність практики зумовлюють ризики порушення принципів допустимості та належності доказів.

Крім того, в умовах воєнного стану виникають додаткові виклики, пов'язані з оперативністю залучення спеціалістів, використанням сучасних технологій, у тому числі засобів дистанційної фіксації та аналізу інформації, що також потребує належного наукового осмислення та правового врегулювання.

Тому актуалізована потреба вивчення особливостей використання висновків спеціалістів у доказуванні воєнних злочинів, виявлення наявних проблем правозастосування та розроблення науково обґрунтованих підходів до їх вирішення, що сприятиме підвищенню ефективності кримінального провадження в умовах сучасних безпекових викликів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вчені вже неодноразово зверталися до дослідження проблематики участі спеціалістів у кримінальному провадженні. Вони були предметом дослідження

Володимир Твердохліб

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Це стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

Volodymyr Tverdokhlib,

FEATURES OF USING SPECIALISTS' CONCLUSIONS IN PROVING WAR CRIMES

Effective investigation of war crimes is impossible without the proper use of specialized knowledge. The peculiarity of proving in such criminal proceedings lies in the combination of traditional forensic approaches with new challenges posed by martial law, the digitalization of information, and the need for prompt recording of the consequences of armed aggression. That is why the article's purpose is to examine the features of expert conclusions in proving war crimes and to assess their place in the system of evidence sources.

The study found that, despite legislative consolidation of the possibility of a specialist drawing up reports and conclusions, this form of implementing specialized knowledge has not yet become widespread in law enforcement practice. Instead, the traditional model of involving a specialist as a participant in investigative (detective) actions remains dominant, with the results formalized as certificates, explanations, and technical annexes to the protocols. It is determined that this form of using special knowledge ensures their procedural admissibility and integration into the evidentiary system without violating the requirements of criminal procedural legislation.

It is substantiated that a promising direction of development is to expand the possibilities of using the results of special research in the form of expert conclusions in evidence, however, subject to clear regulatory regulation of the procedure for their preparation and evaluation. The need to distinguish the competence of an expert and a specialist, to prevent the substitution of their procedural functions, and to improve the provisions of criminal procedural legislation, in particular in the context of the application of parts 8 and 9 of article 71 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, is emphasized.

Keywords: armed aggression, pre-trial investigation, special knowledge, specialist, specialist conclusion.

В. Гусєвої¹, О. М. Дуфенюк², І. Кагляк³, Л. Патик зі співавторами⁴, Д. Сергєєвої⁵, К. Шевчишеної⁶ та інших вчених. У своїх роботах вони обґрунтовують, що результативність фіксації та розслідування таких кримінальних правопорушень безпосередньо залежить від своєчасного та належного залучення фахівців різних галузей і всебічного використання спеціальних знань.

Йдеться як про традиційні криміналістичні знання, так і про знання у сфері військової справи, вибухотехнічних досліджень, судової балістики та медицини, інженерних наук, екології, інформаційних технологій, молекулярно-генетичних досліджень тощо. Складність механізму воєнних злочинів зумовлює потребу застосування спеціальних знань, що забезпечує можливість повного й об'єктивного встановлення обставин злочинів агресії, належного виявлення, фіксації та подальшої оцінки доказової інформації.

Водночас у науковій доктрині відсутній комплексний криміналістичний підхід до визначення ролі спеціалістів саме у контексті підготовки їх висновків і визначення доказового значення цієї форми використання спеціальних знань. Це зумовлює необхідність подальшого теоретичного осмислення зазначеної проблематики та розроблення сучасних криміналістичних рекомендацій з урахуванням особливостей воєнного стану, цифровізації доказування та специфіки документування наслідків збройної агресії.

Мета статті – визначити основні напрями використання висновку спеціаліста у доказуванні воєнних злочинів.

Викладення основного матеріалу дослідження. У кримінальному судочинстві важливу роль відіграє використання спеціальних знань, що зумовлено ускладненням предмета доказування та необхідністю дослідження обставин, які виходять за межі загальних професійних компетенцій слідчого, прокурора і суду. Як правило, потреба у залученні спеціальних знань виникає у тих випадках, коли встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення потребує застосування знань, навичок і методів, що належать до інших галузей науки, техніки, мистецтва або ремесла та не входять до професійної підготовки суб'єктів кримінального провадження.

З огляду на це, інститут спеціальних знань є важливим інструментом забезпечення повноти, об'єктивності та достовірності доказування. Залучення спеціалістів або експертів дозволяє компенсувати відсутність у слідчого відповідних знань, сприяє правильному виявленню, фіксації, дослідженню та оцінці доказової інформації, а також мінімізує ризики допущення помилок під час здійснення процесуальних дій.

Особливої актуальності питання використання спеціальних знань набуває у справах про воєнні злочини, де встановлення обставин правопорушення часто пов'язане з необхідністю застосування знань у сфері військової справи, балістики, медицини, цифрових технологій та інших галузей. У таких умовах ефективне залучення спеціалістів стає необхідною передумовою забезпечення належного рівня доказування.

¹ Гусєва В. Участь спеціалістів у розслідуванні воєнних злочинів [The involvement of experts in the investigation of war crimes]. *Архів кримінології та судових наук*. 2025. № 2 (12). С. 71-76. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.06>

² Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні аспекти [Investigation of War Crimes: Logistical, Forensic, and Forensic Medical Aspects]. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369-374. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88>

³ Кагляк І. І. Розслідування воєнних злочинів в Україні: особливості проведення допитів [Investigations into War Crimes in Ukraine: Specifics of Conducting Interrogations]. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Гуманітарні науки», Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління та адміністрування», Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2024. № 9 (9). С. 133-145. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-9 \(9\)-133-145](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-9 (9)-133-145).

⁴ Патик Л., Патик А., Миrowsька А. Участь спеціалістів в огляді місця вчинення воєнних злочинів [Participation of experts in the inspection of the site where war crimes were committed]. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2 (129). С. 277-284.

⁵ Сергєєва Д. Б. Використання спеціальних знань у розслідуванні воєнних злочинів і злочинів проти людяності: процесуальні аспекти, експертна взаємодія та цифрова криміналістика [The Use of Specialized Knowledge in the Investigation of War Crimes and Crimes Against Humanity: Procedural Aspects, Expert Collaboration, and Digital Forensics]. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6 (Ч. 3). С. 234-247. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.36>

⁶ Шевчишена К. П. Розслідування воєнних злочинів в Україні [Investigations into war crimes in Ukraine]: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2024. 21 с.

Volodymyr Tverdokhlib,

MERKMALE DER VERWENDUNG DER SCHLUSSFOLGERUNGEN VON SPEZIALISTEN ZUM NACHWEIS VON KRIEGSVERBRECHEN

Eine wirksame Aufklärung von Kriegsverbrechen ist ohne den richtigen Einsatz von Fachwissen nicht möglich. Die Besonderheit der Beweisführung in solchen Strafverfahren liegt in der Kombination traditioneller forensischer Ansätze mit neuen Herausforderungen durch das Kriegsrecht, die Digitalisierung von Informationen und die Notwendigkeit einer zeitnahen Erfassung der Folgen bewaffneter Aggression. Ziel des Artikels ist es daher, die Besonderheiten von Sachverständigengutachten beim Nachweis von Kriegsverbrechen zu untersuchen und ihren Platz im System der Beweisquellen einzuschätzen.

Die Studie ergab, dass sich diese Form der Umsetzung von Fachwissen trotz gesetzlicher Konsolidierung der Möglichkeit, Gutachten und Gutachten durch einen Sachverständigen zu erstellen, in der Strafverfolgungspraxis noch nicht durchgesetzt hat. Stattdessen bleibt das traditionelle Modell der Einbeziehung eines Spezialisten als Teilnehmer an Ermittlungsmaßnahmen (Detektivmaßnahmen) vorherrschend, wobei die Ergebnisse in Form von Zertifikaten, Erläuterungen und technischen Anhängen zu den Protokollen formalisiert werden. Es wird festgestellt, dass diese Form der Nutzung spezieller Kenntnisse deren prozessuale Zulässigkeit und Integration in das Beweissystem gewährleistet, ohne dabei gegen die Anforderungen des Strafprozessrechts zu verstoßen.

Es wird begründet, dass eine erfolgversprechende Entwicklungsrichtung darin besteht, die Möglichkeiten der Verwendung von Ergebnissen spezieller Forschung in Form von Gutachten in Beweisen zu erweitern, jedoch vorbehaltlich einer klaren regulatorischen Regelung des Verfahrens zu ihrer Aufbereitung und Bewertung. Betont wird die Notwendigkeit, die Kompetenz eines Sachverständigen und eines Spezialisten zu unterscheiden, die Ersetzung ihrer Verfahrensfunktionen zu verhindern und die Bestimmungen der Strafprozessgesetzgebung, insbesondere im Zusammenhang mit der Anwendung von Artikel 71 Teile 8 und 9 der Strafprozessordnung der Ukraine, zu verbessern.

Schlüsselwörter: bewaffnete Aggression, vorgerichtliche Ermittlungen, Spezialkenntnisse, Spezialist, Fachschlussfolgerung.

Відповідно до положень кримінального процесуального законодавства України, до документів як джерел доказів можуть бути віднесені різні види матеріальних носіїв інформації за умови, що вони містять відомості, передбачені ч. 1 ст. 99 КПК України. Зокрема, до таких документів належать матеріали фото-, аудіо- та відеофіксації, а також інші носії інформації, включаючи комп'ютерні дані⁷. Крім того, документами визнаються матеріали, отримані в межах кримінального провадження в результаті реалізації заходів міжнародного співробітництва, передбачених чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Важливе значення мають також протоколи процесуальних дій, складені відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, разом із додатками до них, а також технічні носії інформації, на яких зафіксовано перебіг таких дій. Окрему групу становлять довідки, висновки й інші документи, підготовлені спеціалістами, що відображають розширення можливостей використання спеціальних знань у кримінальному провадженні та посилення їх доказового значення⁸. Таким чином, законодавець розширив спектр можливих доказів у кримінальному провадженні, однак не деталізував процедури їх отримання, форми таких висновків та інших вимог, яким вони повинні відповідати.

У жовтні 2024 року до Кримінального процесуального кодексу України також внесено зміни, спрямовані на вдосконалення правового статусу спеціаліста у кримінальному провадженні. Зокрема, спеціалістам надано право складати довідки та висновки у визначених законодавством випадках, зокрема під час зняття показань із технічних приладів і засобів, а також під час ідентифікації особи, зброї, боєприпасів, вибухових речовин і пристроїв, слідів вибуху чи пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також сильнодіючих лікарських засобів (ч. 4 ст. 71 КПК України).

Запровадження таких положень зумовлене насамперед необхідністю розширення можливостей використання спеціальних технічних засобів у діяльності спеціалістів. Водночас надання спеціалісту повноважень, які частково наближені до статусу експерта, на думку окремих дослідників, не повною мірою забезпечує ефективне вирішення завдань кримінального провадження, зокрема в контексті застосування сучасних інноваційних техніко-криміналістичних засобів⁹.

Вчені по-різному підійшли до аналізу цих законодавчих новел. На думку М. Г. Щербаковського, прагнення законодавця забезпечити більш ефективне, оперативне та справедливе функціонування правоохоронних органів шляхом спрощення отримання фактичних даних у формі висновку спеціаліста може мати негативні наслідки. Зокрема, це може призвести до зниження якості досліджень, отримання недостатньо обґрунтованих і сумнівних результатів, що, своєю чергою, створює ризик формування недостовірних і недопустимих джерел доказів. У такому разі висновок спеціаліста фактично може підміняти висновок експерта, не забезпечуючи при цьому належного рівня наукової обґрунтованості¹⁰.

Р. Л. Степанюк та Д. Д. Заяць зауважують, що внесені до КПК України зміни, спрямовані на вдосконалення правового статусу та функціонального призначення спеціаліста у кримінальному провадженні, не забезпечують у повному обсязі ефективного використання сучасних техніко-криміналістичних засобів для збирання, фіксації та перевірки доказів. Зокрема, мета залучення спеціальних знань у чинній редакції окреслена недостатньо чітко, що зумовлює ризики неправильної інтерпретації результатів діяльності спеціаліста. Отримані ним фактичні дані, оформлені у вигляді висновків, за відсутності належної процесуальної регламентації можуть ставити під сумнів їх допустимість як джерела доказів. Вчені вказують, що об'єктивно назріла потреба у нормативному закріпленні можливості легалізації результатів

⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17>

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Щербаковський М. Висновок спеціаліста: нові пропозиції, старі проблеми [Expert's conclusion: new proposals, old problems] // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: Матер. міжн. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті видатного вченого Владислава Федоренка («Федоренківські читання») (Харків, 15 жовтня 2024 р.). Харків: Національний наук. центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2024. С. 334-336.

Volodymyr Tverdokhlib,

**PARTICULARITÉS DU
RECOURS AUX AVIS
D'EXPERTS POUR PROUVER
LES CRIMES DE GUERRE**

Une enquête efficace sur les crimes de guerre est impossible sans l'utilisation appropriée de connaissances spéciales. La particularité de la preuve dans de telles procédures pénales réside dans la combinaison d'approches traditionnelles avec de nouveaux défis liés à la loi martiale, à la numérisation de l'information et à la nécessité d'enregistrer rapidement les conséquences de l'agression armée. C'est pourquoi l'objectif de l'article est d'étudier les particularités de l'utilisation des conclusions d'un spécialiste pour prouver les crimes de guerre, ainsi que d'évaluer leur place dans le système des sources de preuve.

L'étude a révélé que, malgré la consolidation législative de la possibilité d'établir des certificats et des conclusions par un spécialiste, cette forme de mise en œuvre des connaissances spéciales n'est pas encore répandue dans la pratique policière. Au lieu de cela, le modèle traditionnel consistant à impliquer un spécialiste en tant que participant à des actions d'enquête (de recherche) reste dominant, dont les résultats sont documentés sous la forme de certificats, d'explications et d'annexes techniques aux protocoles. Il est déterminé que cette forme d'utilisation des connaissances spéciales garantit leur recevabilité procédurale et leur intégration dans le système de preuve sans violer les exigences de la législation de procédure pénale.

Il est prouvé qu'une direction prometteuse du développement consiste à élargir les possibilités d'utiliser les résultats de recherches spéciales sous la forme de conclusions de spécialistes, mais sous réserve d'une réglementation claire de la procédure de préparation et d'évaluation. La nécessité de délimiter la compétence de l'expert et du spécialiste, d'éviter la substitution de leurs fonctions procédurales, ainsi que d'améliorer les dispositions de la législation de procédure pénale, en particulier dans le cadre de l'application des parties 8 et 9 de l'article 71 du Code de procédure pénale de l'Ukraine, est remarqué.

Mots-clés: agression armée, enquête préalable au procès, connaissances spécialisées, spécialiste, avis d'expert.

досліджень, які здійснюються спеціалістами, із наданням їм належного доказового значення. У цьому контексті доцільним видається подальше вдосконалення правового регулювання діяльності спеціаліста шляхом переорієнтації його функцій із переважно ідентифікаційних на пошуково-діагностичні та аналітичні. Важливо також передбачити право спеціаліста проводити відповідні дослідження з оформленням їх результатів у формі довідок, а не висновків, що дозволить чітко розмежувати компетенцію експерта і спеціаліста та уникнути підміни їх процесуальних ролей. Основні напрями діяльності спеціаліста, згідно з позицією вчених, мають бути зосереджені на проведенні експрес-досліджень матеріальних об'єктів, застосуванні сучасних пошуково-аналітичних методів, інструментів дослідження цифрових слідів, а також інших інноваційних техніко-криміналістичних засобів. При цьому довідки спеціаліста не повинні конкурувати з висновками експерта чи підміняти їх, а мають виконувати допоміжну, орієнтуючу функцію, посилюючи доказову базу та сприяючи підвищенню ефективності кримінального провадження в цілому¹¹.

Аналіз обвинувальних вироків у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів дозволяє зробити висновок про те, що участь спеціаліста найчастіше полягає у наданні технічної підтримки і допомоги консультативного характеру під час проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, у 29 проаналізованих вироків спеціаліст залучався до огляду, а в 1 справі – до слідчого експерименту. Причому у жодному з вироків суди не посилалися на висновки спеціалістів. Очевидно, що у такій формі спеціальні знання не використовувалися.

Дотепер найбільш поширеною формою участі спеціаліста є його залучення саме до проведення огляду місця події. Однак у контексті воєнних злочинів така слідча (розшукова) дія істотно відрізняється від класичних ситуацій проведення процесуального заходу. Огляд часто здійснюється в умовах нещодавно завершених бойових дій або одразу після деокупації територій, що зумовлює наявність додаткових ризиків, зокрема мінної небезпеки, залишків боєприпасів, нестабільності будівель та інших чинників. Саме тому до огляду місця події системно залучаються спеціалісти різного профілю – криміналісти, вибухотехніки, інженери, фахівці Державної служби України з надзвичайних ситуацій, а також військові спеціалісти. Їх роль полягає не лише у виявленні та фіксації слідів злочину, але й у забезпеченні безпечних умов проведення слідчої дії, правильному визначенні способу вилучення об'єктів, а також у попередній інтерпретації слідової інформації.

Особливого значення участь спеціаліста набуває під час огляду місць масового утримання цивільних осіб, зокрема підвальних приміщень, імпровізованих ізоляторів чи інших об'єктів, які використовувалися окупаційними силами як місця незаконного позбавлення волі. Окрім того, спеціаліст допомагає виявити матеріальні сліди катувань або іншого жорстокого поводження, включаючи предмети, які використовувалися для зв'язування, утримання чи фізичного впливу. Участь у таких оглядах, як правило, беруть спеціалісти-криміналісти.

Не менш важливою є участь спеціаліста під час огляду трупів, особливо у випадках масових поховань або виявлення тіл після деокупації територій. У таких ситуаціях судово-медичні експерти, які залучаються як спеціалісти, фактично стають першими суб'єктами, які надають науково обґрунтовану оцінку характеру тілесних ушкоджень, визначають попередні причини смерті та фіксують ознаки катувань чи насильницької смерті. Саме їх участь дозволяє забезпечити належний рівень доказової інформації вже на початковому етапі розслідування, що в подальшому має вирішальне значення для судового розгляду.

У практиці розслідування воєнних злочинів також простежується активне залучення спеціалістів до проведення слідчих експериментів. Така участь обумовлена необхідністю реконструкції складних механізмів подій, зокрема обставин застосування вогнепальної зброї, переміщення потерпілих, умов їх утримання або характеру взаємодії між учасниками події. Спеціалісти допомагають відтворити окремі елементи події, перевірити показання потерпілих і свідків, а також забезпечити технічну коректність проведення експерименту.

Поряд із безпосередньою участю у слідчих (розшукових) діях значне місце займає надання спеціалістами технічної допомоги. Йдеться насамперед про фото- та відеофіксацію, складання схем, використання спеціального обладнання, обробку цифрової інформації. У спра-

¹¹ Степанюк Р. Л., Заяць Д. Д. Удосконалення процесуальної форми діяльності спеціаліста у кримінальному провадженні [Improving the procedural framework for the activities of specialists in criminal proceedings]. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2025. № 2. С. 206-216. DOI: 10.34015/2523-4552.2025.2.23.

вах про воєнні злочини ця діяльність набуває особливого значення через необхідність фіксації великих обсягів інформації, зокрема при документуванні масових злочинів або значних за площею територій. Від якості такої фіксації безпосередньо залежить можливість подальшого використання доказів у суді.

У справах, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї проти цивільних осіб (зокрема № 733/923/22, № 733/961/23), спеціалісти-криміналісти надавали консультативні пояснення щодо траєкторії пострілів, характеру пошкоджень транспортних засобів, розташування стрільців і потерпілих. Такі пояснення також інтегрувалися у протоколи огляду місця події або слідчих експериментів, супроводжувалися графічними матеріалами та фотознімками¹², а отже, фактично виконували функцію проміжного (або попереднього) аналізу, який у подальшому міг уточнюватися у висновках судових експертів.

Окрему групу становлять випадки використання спеціальних знань у сфері цифрових технологій. У провадженнях, де досліджувалися мобільні телефони, геолокаційні дані або відеозаписи (наприклад, у справі № 748/22/23), спеціалісти надавали технічні довідки щодо місцезнаходження пристроїв, переміщення вкраденого майна або автентичності відеоматеріалів. Такі довідки, як правило, долучаються до протоколів огляду у формі додатків, а не існують як самостійні документи¹³.

Таким чином, узагальнення судової практики дозволяє констатувати, що консультативна діяльність спеціаліста у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів має переважно допоміжний, але водночас функціонально значущий характер. Вона забезпечує оперативне використання спеціальних знань без необхідності негайного призначення судової експертизи, сприяє формуванню доказової бази та дозволяє слідчому правильно орієнтуватися у складних фактичних обставинах. Водночас оформлення таких результатів у вигляді додатків до протоколів слідчих дій забезпечує їх процесуальну легітимність і допустимість, інтегруючи спеціальні знання у структуру доказування без порушення вимог кримінального процесуального законодавства.

Слід відзначити значну різноманітність фахівців та спеціалістів — носіїв спеціальних знань, залучених до розслідування. Найчастіше до роботи залучають криміналістів.

У справах, пов'язаних із застосуванням зброї або вибухових пристроїв, незамінними є вибухотехніки та інженери. У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають спеціалісти у галузі цифрових технологій, які здійснюють аналіз телефонів, визначення геолокації, відновлення інформації та інші дії, пов'язані з обробкою електронних доказів. У певних випадках залучаються також психологи, які допомагають оцінити стан потерпілих¹⁴.

До участі у кримінальних провадженнях як спеціалісти залучаються представники різних державних органів і установ, зокрема Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, судово-експертних установ, медичних закладів, а також військових підрозділів. Така комплексність є об'єктивною необхідною, оскільки жоден орган не володіє повним спектром фахівців, потреба в яких може виникнути для ефективного розслідування воєнних злочинів.

Процесуальний контекст залучення спеціаліста охоплює всі стадії досудового розслідування. Найчастіше спеціалісти залучаються на початковому етапі, коли відбувається фіксація слідів злочину й оформлення результатів такої діяльності з метою забезпечення процедури доказування. Водночас їхня участь не обмежується цим етапом і може продовжуватися під час перевірки слідчих версій, проведення окремих

Volodymyr Tverdokhlib,

CECHY WYKORZYSTANIA WNIOSKÓW SPECJALISTYCZNYCH W DOWODOWANIU ZBRODNI WOJENNYCH

Skuteczne dochodzenie w sprawie zbrodni wojennych jest niemożliwe bez odpowiedniego wykorzystania specjalistycznej wiedzy. Specyfika dowodzenia w tego rodzaju postępowaniu karnym polega na połączeniu tradycyjnego podejścia kryminalistycznego z nowymi wyzwaniami, jakie stawia stan wojenny, cyfryzacja informacji i konieczność szybkiego rejestrowania skutków agresji zbrojnej. Dlatego też celem artykułu jest zbadanie cech wniosków biegłych w udwadnianiu zbrodni wojennych oraz ocena ich miejsca w systemie źródeł dowodowych.

Z badania wynika, że pomimo legislacyjnego ugruntowania możliwości sporządzania raportów i wniosków przez specjalistę, ta forma wdrażania specjalistycznej wiedzy nie jest jeszcze powszechna w praktyce organów ścigania. Dominuje natomiast tradycyjny model angażowania specjalisty jakocześnieściach dochodzeniowskich (detektywistycznych), których wyniki sformalizowane są w postaci zaświadczeń, wyjaśnień i technicznych załączników do protokołów. Stwierdzono, że taka forma wykorzystania wiedzy specjalistycznej zapewnia ich procesową dopuszczalność i włączenie do systemu dowodowego bez naruszania wymogów prawa karnego procesowego.

Udowodniono, że obiecującym kierunkiem rozwoju jest poszerzenie możliwości wykorzystania wyników badań specjalistycznych w postaci wniosków eksperckich dowodowych, jednak pod warunkiem jasnych regulacji prawnych dotyczących trybu ich przygotowania i oceny. Podkreśla się potrzebę rozróżnienia kompetencji biegłego i specjalisty, zapobiegania zastępowaniu ich funkcji procesowych oraz doskonalenia przepisów prawa karnego procesowego, w szczególności w kontekście stosowania części 8 i 9 art. 71 Kodeksu postępowania karnego Ukrainy.

Słowa kluczowe: agresja zbrojna, śledztwo przedprocesowe, wiedza specjalistyczna, specjalista, wnioski specjalistyczne.

¹² Вирок Ічнянського районного суду Чернігівської області [Judgment of the Ichnia District Court of Chernihiv Oblast] у справі № 733/923/22 від 10.02.2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110482776> (дата звернення: 20.03.2026); Вирок Ічнянського районного суду Чернігівської області [Judgment of the Ichnia District Court of Chernihiv Oblast] у справі № 733/961/23 від 22.05.2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117894180> (дата звернення: 20.03.2026).

¹³ Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області у справі № [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast in Case No.] 748/22/23 від 05.04.2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109438873> (дата звернення: 20.03.2026).

¹⁴ Вуйма А. Тактичні засади взаємодії слідчого та потерпілого під час розслідування воєнних злочинів [Tactical Principles for Interaction between Investigators and Victims During the Investigation of War Crimes]. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2026. Вип. 1 (42). С. 69. DOI: 10.32353/khrife.1.2026.05.

слідчих (розшукових) дій, підготовки матеріалів до експертизи та навіть на стадії судового розгляду, коли результати їхньої діяльності піддаються оцінці судом.

Цілі залучення спеціаліста у кримінальних провадженнях про воєнні злочини є багатовимірними. Передусім ідеться про забезпечення належної фіксації доказів, що передбачає їхню точність, повноту та допустимість. Водночас спеціаліст компенсує дефіцит спеціальних знань у слідчого, що є особливо актуальним у складних справах, де необхідно аналізувати технічні, медичні або цифрові аспекти. Крім того, участь спеціаліста підвищує значення таких матеріалів, зменшує ризик їх оскарження та сприяє формуванню логічно узгодженої доказової системи. Не менш важливим є убезпечення процедури проведення слідчих дій, особливо у випадках роботи з вибухонебезпечними предметами або в умовах зруйнованої інфраструктури. Нарешті, спеціаліст відіграє важливу роль у реконструкції події злочину, що дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки та перевірити достовірність показань учасників провадження.

Таким чином, аналіз судової практики свідчить про поступове розширення ролі спеціаліста у кримінальному провадженні щодо воєнних злочинів. Його участь охоплює широкий спектр форм і функцій, що обумовлює необхідність подальшого наукового осмислення цього інституту та вдосконалення нормативного регулювання. У сучасних умовах спеціаліст виступає не лише технічним помічником, а повноцінним суб'єктом забезпечення доказування, від ефективності діяльності якого значною мірою залежить успішність розслідування та судового розгляду воєнних злочинів.

Висновки. Попри розширення нормативного регулювання діяльності спеціаліста у кримінальному провадженні, зокрема шляхом надання йому права складати довідки та висновки, така форма реалізації спеціальних знань, як висновок спеціаліста, дотепер не набула статусу типового доказу й усталених підходів до їх збирання у правозастосовній практиці. Як свідчить аналіз судових рішень і матеріалів досудового розслідування, органи досудового розслідування традиційно залучають спеціалістів передусім як учасників слідчих (розшукових) дій, зокрема під час огляду місця події, слідчого експерименту та інших процесуальних заходів.

У межах такої моделі участі результати діяльності спеціаліста, як правило, не оформлюються у вигляді самостійних процесуальних документів, що мають ознаки джерела доказів, а інтегруються у протоколи слідчих (розшукових) дій у формі довідок, пояснень, технічних додатків (фототаблиць, схем, відеозаписів тощо). Водночас і така форма забезпечує їхню процесуальну допустимість і відповідає усталеній практиці використання спеціальних знань як допоміжного інструменту доказування.

Ми вважаємо, що перспективним напрямом розвитку теорії збирання доказів і правозастосовної практики є розширення можливостей використання результатів спеціальних досліджень у формі як висновків експертів, так і висновків спеціалістів у доказуванні. Однак реалізація такого підходу можлива виключно за умови чіткого нормативного визначення підстав, порядку та меж їх підготовки і використання, що унеможливиловатиме підміну процесуальних функцій експерта та спеціаліста і гарантуватиме дотримання критеріїв належності, допустимості та достовірності доказів.

У цьому контексті ключового значення набувають положення п. 8 та п. 9 ч. 4 ст. 71 КПК України, які мають стати нормативною основою для подальшого вдосконалення механізму використання спеціальних знань. Саме їх належне тлумачення та практична реалізація дозволять забезпечити баланс між оперативністю отримання фактичних даних і дотриманням процесуальних гарантій, що в умовах розслідування воєнних злочинів має особливу актуальність.

References

- Dufeniuk O. M. Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv: lohistychni, kryminalistychni ta sudovo-medychni aspekty [Investigation of War Crimes: Logistical, Forensic, and Forensic Medical Aspects]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2022. № 4. S. 369–374. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88> [in Ukrainian].
- Husieva V. Uchast spetsialistiv u rozsliduvanni voiennykh zlochyniv [The involvement of experts in the investigation of war crimes]. *Arkhiv kryminolohii ta sudovykh nauk*. 2025. № 2 (12). S. 71–76. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.06> [in Ukrainian].
- Kahliak I. I. Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv v Ukraini: osoblyvosti provedennia dopytiv [Investigations into War Crimes in Ukraine: Specifics of Conducting Interrogations]. *Uspikhy i dosiahnennia u nauksi. Seriya «Humanitarni nauky», Seriya «Pravo», Seriya «Osvita», Seriya «Upravlinnia ta administruvannia», Seriya «Sotsialni ta povedinkovi nauky»*. 2024. № 9 (9). S. 133–145. DOI: <https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-9> (9)-133–145. [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI // Baza danykh (BD) «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada (VR) Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17> [in Ukrainian].
- Patyk L., Patyk A., Myrovska A. Uchast spetsialistiv v ohliadi mistia vchynennia voiennykh zlochyniv [Participation of experts in the inspection of the site where war crimes were committed]. *Naukovyi visnyk Dniprovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. 2024. № 2 (129). S.277–284. [in Ukrainian].
- Serhieieva D. B. Vykorystannia spetsialnykh znan u rozsliduvanni voiennykh zlochyniv i zlochyniv proty liudianosti: protsesualni aspekty, ekspertna vzaємomodii ta tsyfrova kryminalistyka [The Use of Specialized Knowledge in the Investigation of War Crimes and Crimes Against Humanity: Procedural Aspects, Expert Collaboration, and Digital Forensics]. *Analitichno-porionialne pravoznavstvo*. 2025. № 6 (Ch. 3). S. 234–247. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.36> [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy M. Vysnovok spetsialista: novi propozyitsii, stari problemy [Experts conclusion: new proposals, old problems] // Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : Mater. mizhn. nauk-prakt. konf., prysviachenoi pamiaty vydatnoho vchenoho Vladyslava Fedorenka («Fedorenkivski chytannia») (Kharkiv,15

- zhovtnia 2024 r.). Kharkiv : Natsionalnyi nauk. tsentr «Instytut sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M.S. Bokarius», 2024. S. 334–336. [in Ukrainian]. .
- Shevchyshena K. P. Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv v Ukraini [Investigations into war crimes in Ukraine]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv, 2024. 21 s. [in Ukrainian]. .
- Stepaniuk R. L., Zaiats D. D. Udoshkonalennia protsesualnoi formy diialnosti spetsialista u kryminalnomu provadzhenni [Improving the procedural framework for the activities of specialists in criminal proceedings]. Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy. 2025. № 2. S. 206–216. DOI: 10.34015/2523-4552.2025.2.23. [in Ukrainian]. .
- Vuima A. Taktychni zasady vzaємодії слідчого та потерпілого під час розслідування воєнних злочинів [Tactical Principles for Interaction Between Investigators and Victims During the Investigation of War Crimes]. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky. 2026. Vyp. 1 (42). S. 69. DOI: 10.32353/khrife.1.2026.05. [in Ukrainian]. .
- Vyrok Chernihivskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti u spravi № [Judgment of the Chernihiv District Court of Chernihiv Oblast in Case No.] 748/22/23 vid 05.04.2023 // Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109438873> ([in Ukrainian]). .
- Vyrok Ichnianskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti [Judgment of the Ichnia District Court of Chernihiv Oblast] u spravi № 733/923/22 vid 10.02.2023 // Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110482776> [in Ukrainian]. .
- Vyrok Ichnianskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti [Judgment of the Ichnia District Court of Chernihiv Oblast] u spravi № 733/961/23 vid 22.05.2023 // Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117894180> [in Ukrainian]. .

Надійшла до редколегії: 22.03.2026 / Рецензовано 26.04.2026 / Прийнято до друку 29.05.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Твердохліб, В. (2026). Особливості використання висновків спеціалістів у доказуванні воєнних злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13). 153–159. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.14>